
Ante SEKULIĆ

DUHOVNOST I
DOBROTA FRA
DIDAKA BUNTIĆA

Zahvalan sam što sam pozvan biti sudionikom na svečanom spomen-skupu o hercegovačkom franjevcu fra Didaku Buntiću. Dok sam razmišljao o ovome skupu, prisjetio sam se svoga zavičaja, naše bačke Hrvatske. Ondje je, naime, izniman, pače veličanstven skup, održan danog kolovoza 1936. Brojni gosti iz Hercegovine i njihova mostarska glazba sudjelovali su na svečanosti onih dana. Poseban je osjećaj bio vidjeti biskupa fra Alojzija Mišića u društvu i bogoslužju s biskupom Lajčom Budanovićem, a osobit je doživljaj bio gledati naočita franjevca kako s hrvatskim barjakom jaši kroz glavne ulice naše Subotice.¹ Ponosan što sam bio svjedok i sudionik hrvatskoga subotičkog slavlja, odlučio sam zahvaliti svim našim hercegovačkim sunarodnjacima za narodne, domoljubne osjećaje. Za svoga života nisam to nikada zaboravio. Niti danas.

U svome sam pak djetinjstvu slušao o djeci gladnoj i nezbrinutoj, koja su “za vrime rata prispila u naše kuće”,² doveo ih je u bačke domove hercegovački fratar. Na temelju oskudnih podataka i prisjećanja želio sam osobno provjeriti i dopuniti svoja saznanja. Nažalost, unatoč susretljivosti dobronamjernih osoba nisam mogao dopuniti svoje spoznaje. Jamačno su za nestanak građe o skrbi za gladnu djecu presudni bili događaji 1941. godine. Pače, nema niti u Gradskoj pismohrani u Subotici nikakva omota sa spisima o spomenutoj skrbi.³ No, u onim ratnim vremenima i u nizu kasnijih događaja nestali su i brojni drugi spisi, knjige, spomen-ploče, umjetnine. Posebice treba žaliti (i ne zaboraviti!) ljudske žrtve. Moj bi rad svakako bio pot-

1 *Klasje naših ravni, br. 2.* Nakladnik Pučka Kasina. Subotica, 1936. (Govorilo se: “Lipa fratara na lipu čilašu...”).

2 *Vlastita bilješka*, god. 1940. (kratica: VB+god.).

3 Usp. *Neven*, glasilo. Subotica, 1917., 1918. (kraće vijesti). – *Subotička Danica*, godišnjak, god. 1917., 1918. – Zahvalan sam za pomoć s. Emili Barbarić, redovnici Družbe kćeri milosrđa, mr. sc. S. Mačkoviću, ravnatelj u Gradskog arhiva u Subotici, za pomoć.

puniji da sam mogao pouzdano zabilježiti koliko se nejake djece moglo nasititi na plodnim njedrima bačke ravnice. Postoje tragovi u Baču, u bilješkama, da su onamo stigla djeca iz Buntićevih skupina. Nažalost, nisam uspio doći do pravih podataka.

Poseban, pak, poticaj za moje promišljanje o duhovnosti i dobroti fra Didaka jest povijesno i društveno okruženje, uvjeti u kojima živimo. Neobično su kompleksni i naši dani koji se nižu i čine, grade i izgrađuju našu svagdašnjicu. U njoj, u opterećenosti našoj, likovi poput hercegovačkog *franjevca* krijepe, tješe, upućuju na dobro, na ljudske odnose i ljubav. Vremena o kojima se raspravlja u ovome radu vratila su me čovjeku moga zavičaja, velikom čovjeku Blažu Rajiću, koji je s iznimno zauzetim fra Didakom sjedio u beogradskoj skupštini (Konstituenta); obojica su, naime, bili uključeni u “jato gusaka koje su srljale na magli” – kako to S. Radić reče.

Na razmeđu dvaju stoljeća

Životopisci prema ustaljenom pravilu sastavljanja podataka bilježe nadnevak rođenja osobe o kojoj slažu kamenčice životopisnoga mozaika. Tako je zabilježeno da je “dana 9. listopada 1871. na Paoči rođen dječak koji je na krštenju dobio ime Franjo”.⁴ Radosni događaj u obitelji Buntić dogodio se nekoliko mjeseci nakon teškoga poraza Francuza u ratu protiv Prusa te proglašenja Njemačkoga Carstva (siječanj 1871.), u danima društvenih priprema za preustroj Habsburškoga Carstva, u danima burnog, ponekad zanesenjačkoga društvenog života među Hrvatima. Iste godine u Rakovičkoj buni potekla je krv Eugena Kvaternika i njegovih suradnika.⁵ Dječaćki dani Franje Butnića protječu u teškom zapletu narodnih težnji i želja, s turskim gospodarima u Bosni i Hercegovini i silovitim nasrtajima budimskih vlastodržaca prema Hrvatima (*mađarizacija*). Ne raščlanjujući stranačke sloge i nesloge, za život Buntićeva zavičaja, za hercegovački hrvatski puk značajni su bili sukobi s turskom feudalnom gospodom (Ali Dželaludin-paša, Kara Ali-aga Ruščuklija, Smail-aga Čengić i dr.), sve dok 19. kolovoza 1878. nisu austro-ugarški generali Josip Filipović i Sjepan Jovanović preuzeli, prema zaključku Berlinskoga kongresa, upravu nad Bosnom

4 Dr. fra Andrija Nikić, *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan*, Mostar, 2004., 11.

5 Usp. Imre Halász, *Egy letűnt nemzedék*. Budapest, 1911., 217. – Jaroslav Šidak, *Značenje Rakovice u austrijskoj politici 1871*. Historijski pregled, VI. 1961.

i Hercegovinom (okupacija Bosne i Hercegovine – sve do propasti Dvojne Monarhije).⁶

Krupna zbivanja u posljednja dva desetljeća XIX. stoljeća, brojni nemiri, prekretnički pokreti i krvavi obračuni koje bilježi opća i naša narodna povijest kao da potvrđuju bolnu istinu o pripremi za krvavi obračun, o kojemu je Paul Valéry, doslovce pisao: “(...) vrline ovoga ili onog naroda urodile su većim zlom nego svi poroci kojima rađa plandovanje. Vidjeli smo svojim očima savjestan rad, najsolidniju naobrazbu, stegu i marljivost u službi najužasnijih namjera i ciljeva”.⁷

No, ne želim raspravljati o burskom ili pak o balkanskim ratovima, niti o pobuni 1905. i drugim događajima, nego bih pridodao poneku misao o crkvenom, vjerskom životu na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. U proučavanju, naime, života i rada fra Didaka Buntića čini mi se to potrebnim. Crkva je na razmeđu spomenutih stoljeća suočena s izazovom ideologija (primjerice s *marksizmom*). “U borbi protiv njih Crkva se našla u slabijem položaju te u izolaciji koju je često proživljavala kao pravu opsadu”.⁸ U raščlambama o prvom vrhbosanskom nadbiskupu, Josipu Stadleru, brojni su podaci o crkvenim i društvenim previranjima na razmeđu dvaju stoljeća.

Crkva na Stijeni

Treba imati na umu da su se odnosi u Crkvi mijenjali nakon I. vatikanskoga sabora, na kojemu je proglašena nezabludivost papine učiteljske službe (kada je obavlja *ex cathedra*). Posljedice su bile goleme promjene u europskih vladara, zatim pojedinih ali moćnih crkvenih uglednika. Na nemalim kušnjama bili su vjernici u mnogim zemljama. Posebice je poznata borba protiv katolicizma – *Kulturkampf*. Poznati njemački kancelar Bismarck nametnuo je Crkvi *Svibanjske zakone* (1873.). Posebnu štetu nanijeli su “starokatolici” (Ignatz von Döllinger); u Švicarskoj su ovi protiv isusovaca i samostana. Brojne su redovničke zajednice i crkveno školstvo platili skup danak *antiklerikalizmu*. Nije ovo promišljanje o fra Didaku Buntiću prigoda za raščlambu o katoličkom kršćanstvu na razmeđu dvaju spomenutih stoljeća, ali treba istaknuti da je Lav XIII.,

6 Trpimir Macan, *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb, 1992. – Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Zagreb, 1920. i dr.

7 Paul Valéry, *Ouvres de Paul Valéry*. Variété, I. volume. Paris, 1919.

8 Usp. Guy Bedouelle, *L'histoire de l'Église*. (U nas prijevod: Stj. Kušar: *Povijest Crkve*. Zagreb, 2004.)

papa onoga vremena, prema mišljenju povjesničara, promicao “intelektualnu obnovu katolicizma”, a povrh svega imao osjećaj i “sluh” za društvena pitanja svoga vremena (enciklika *Rerum novarum*). U ono doba je neprijateljski prema vjeri bio modernizam, o kojemu ima različitih i raznovrsnih mišljenja: značajka mu je – prema nekim piscima – što uopće nema nekakve definicije, jer se radi o raspoloženju, nekom ozračju u kojem se susreću tradicija, vjera i modernitet; prema drugima, modernist je onaj koji bi u slučaju sukoba bio spreman napustiti, prepraviti ili prilagoditi tradicionalnu vjersku pripadnost, vjerski posvećeni izraz. Modernizam se početkom XX. stoljeća usredotočio na neke zemlje (primjerice Francusku, Italiju, Englesku). U nas je početkom XX. stoljeća napisano više rasprava o modernizmu, no uglavnom su ga “prenosili” pisci (umjetnici) koji su proveli neko vrijeme u Francuskoj.

Spomenuto je već u ovom radu da je Crkva za života fra Didaka Buntića, poglavito u doba njegove osobne i redovničke izgradnje – proživljavala nakon I. vatikanskoga sabora – svojevrсно teško razdoblje. Međutim, do početka 1914., tj. I. svjetskoga rata, uzdignuli su se do uzoritosti novi ljudi, obraćenici, uzorni intelektualci i vjernici – uzori i primjeri. Od Francuza Leona Bloya, do židovskoga obraćenika Jacquesa Maritaina i pjesnika Paula Claudela, anglikanca G. K. Chestertona. Neki pak drže da je “od svih kršćanskih pjesnika” ponos francuske književnosti bio Charles Péguy, koji je umro u godini početka velikog svjetskog sukoba (1914.). Međutim, Crkva je primila obećanje od svoga utemeljitelja – sazdana na stijeni našla je u sebi samoj pokretačke snage koje su joj omogućile da otkrije i oblikuje nove odgovore na izazove i poteškoće. Možda nije suvišno spomenuti da je krajem XIX. stoljeća gotovo svake godine utemeljena poneka redovnička zajednica (muška ili ženska) koja se posvetila dubljem vjerskom, duhovnom životu, spremna naviještati kršćanstvo u zemljama gdje nije bilo poznato.⁹

U nekoliko spomenutih podataka (veoma škrto i sažeto) treba promišljati ozračje u kojemu se mladi hercegovački franjevac fra Didak Buntić spremao za svoje svećeništvo i naviještanje Riječi koja krijepi, Ljubavi koja razumije i Dobrote koja se nesebično daruje.

Hercegovačka uporišta i obzori

Za prepoznavanje fra Didakove osobnosti, poglavito pak njegove duhovnosti ove su refleksije pomogle meni, a vjerujem pomoći će i drugima koji žele razmatrati njegovu

mirnu, usklađenu duhovnost, njegovu službu Gospodaruru svih vjekova i naroda.

Poznati velikan hrvatske uljudbe, iznimno širokih znanstvenih obzora, franjevački trećoredac Iso Kršnjavi ostavio je bilješku o prvom osobnom susretu s fra Didakom. Dugo su pismeno prijateljevali, izmjenjivali su misli i zamisli o građevinarstvu, o raznim društvenim (političkim) pitanjima i nadama.

I kad je Iso Kršnjavi god 1909. boravio u Mostaru i pohodio biskupa fra Paška Buconjića, iskoristio je prigodu te je uz pomoć fra Radoslava Glavaša, biskupskoga tajnika, pošao u Široki Brijeg na prvi osobni susret s fra Didakom. Zabilježio je sljedeće:

“Po imenu mi se nehotice stvorila bila kriva slika o njemu, činilo mi se, da ću naći starca Didaka, i kad tamo priđe nam u samostanski vrt vitak, mlad Franjevac nasmijana lica i očiju pa nas veselo pozdravi...”¹⁰. Kršnjavi je pregledao nacрте i građevinu širokobriješke crkve i zabilježio: “Crkva je građena od tvrdog sivog kamena u obliku starokršćanskih bazilika”.¹¹

Ugledni prijatelj susreo je “mlada franjevca” i graditelja velebne bazilike u hercegovačkom gradiću. Dojam je snažan. Čovjek kojega je u tom trenutku upoznao, mlad je, nasmijana lica i očiju. Samozatajan, nesebičan, zauzet poslovima, obvezama redovničkim, svećeničkim i ljudskim. Ali nasmijana lica i očiju. Vedar.

Odakle vedrina u kraju gdje neimaština i glad vrebaju da iz kamena nemilice zaskoče ljude, puk koji je ondje davno, veoma davno podigao domove i upalio ognjišta? Odakle radost u duši i na licu obrazovana čovjeka kojemu je kraj skromna ognjišta darovan život, osobni dio životna puta do vječnosti?

Pomogao je u odgovoru na bujicu pitanja pisac, učeni isusovac Josip Antolović:

“(...) Didak Buntić, odgojen u pravom kršćanskom duhu, stupio je vrlo mlad u franjevački red. Kao darovitog đaka i studenta njegovi su ga poglavari poslali na više studije u Innsbruck, gdje isusovci godinama vode glasoviti fakultet filozofije i teologije. Mnogi su od njihovih studenata po završenim naukama ponijeli u Domovinu ne samo solidno i svestrano znanje nego i najljepše uspomene. Fra Didak je u Innsbrucku imao prilike živjeti i studirati sa studentima koji će kasnije postati glasoviti ljudi. Vrativši se u Domovinu fra Didak postade profesor na glasovitoj gimnaziji u Širokom Brijegu. Kao čovjek i redovnik uzor-

10 Državni arhiv Hrvatske. *Ostavština Ise Kršnjavija*, Kut. br. 4., svez. III/5.

11 *Nav. dj.*, Ondje.

na života bio je izabran za provincijala ili, kako se onda čistim hrvatskim jezikom nazivao “redodržavnik”¹²

Životopisci fra Didaka Buntića ističu da je raspon životnoga hoda od rodnoga sela do skončanja u Brotnju bio obilježen kršem, označen hercegovačkim kamenjarom, gdje se u obiteljima i naseljima u ono doba živjelo više nego skromno, ali držeći i obavljajući vjerno kršćanske dužnosti. Djeca su prvu vjeronaučnu pouku i uzore nalazila u svojim obiteljima, u roditeljskom domu i obiteljskom zajedništvu.

U nizu skupljenih podataka posebice su mi značajne bilješke njegova životopisca, u kojima bilježi da je fra Didak “misu služio vrlo sabrano i pobožno držeći se svih crkvenih propisa (...). Oficij je većinom molio vani u prirodi, ako mu je to vrijeme dopuštalo”.¹³

Franjevac i čovjek, fra Didak je živio svoj duhovni život i veoma ga brižno njegovao. Dar života i svih umnih i tjelesnih sposobnosti hercegovački je franjevac povjerio svome Stvoritelju, jedinom Gospodaruru svih života i dobara.

A sve što je dobio i imao, fra Didak je gradio, izgrađivao i usavršavao na temeljima stožernih kreposti svakoga duhovnog života: na vjeri, ufanju i ljubavi. Od milosti vjere koju je primio s darom krštenja, mali Franjo rastao je i napredovao pod brižnim okom Stvoritelja koji ga je pozivao, poticao da mu služi, da mu bude vjeran. Nije ga napuštao u tjelesnom i umnom napredovanju, ne dopuštajući klonuća; bio mu je ufanje u teškoćama i zaprekama na stazama redovništva i svećeništva. Osjećaj povjerenja u Svemogućega, u Njegovu pomoć i zaštitu razvio je fra Didak od nježnosti koju oploduje Ljubav. Snažna, čista Ljubav kao da je hercegovačkoga fratra prožela nesebičnošću i predanjem u revnosti za opće dobro, poglavito za hercegovački puk. Dok promišljam o radu fra Didaka, učvršćujem sebe u zahvalnosti Nebu koje nam je darovalo fratra koji je prošao svijetom, napose svojim kršnim zavičajem “čineći dobro”. Nije do mene doprlo puno podataka iz njegovih redovničkih novačkih dana, niti su mi poznate bilješke iz razdoblja “redovničke formacije”, ali ono što je činio za druge, za subraću i sunarodnjake, moglo je izvirati iz plemenita srca i duše; iz duhovne zrelosti i bogatstva moglo se prelijevati i pretakati na druge i dijeliti drugima. Pun je fra Didak svoje jedine Punine i Ljubavi, svoga Boga. Namjernici koji ga susreću u životnom hodu vide samo fratra koji je “nasmijan i vedar”. To je privlačilo namjernike u

12 Josip Antolović, *Primjeri i uzori. Svijetli likovi uma i srca*. Zagreb, 1998., str. 42.

13 A. Nikić, *nav. dj.*, 92.

vremenu zapletenom i hudom. Trebalo je postojanosti i vedrine. Fra Didak je to stekao dugim i postojanim radom na sebi, na svojoj izgradnji. Da bude dostojan svoje službe i dostojanstven u službi Bogu i narodu.

U životopisima i prigodnim člancima fra Didaku su uz časno redovničko ime pridodali razne atribute. Među ostalim i da je “legenda”, dakle iznimno ugledan i sposoban čovjek, koji u povijest ulazi svojim osobnim značajkama i radom za dobro zajednice. Osobno mi se čini da je on zapravo posebni *miljenik* Božji kojega je Providnost stavila na krš hercegovački da od tvrda kamena u sebi učvrsti *vjeru*, da u siromašnoj zemlji, u borbi s nedaćama, nasilništvom i zatorom učvrsti svoje *ufanje* u Svemogućega te da u predanosti Dobroti do zadivljujuće nježnosti njeguje djetinjtu *ljubav* prema Ocu svih naroda i ljudi.

Na svome životnom putu “fra Didak je otkrio u franjevaštvu blagu unutarnju sreću, izvor višega života, zajedništvo s generacijama franjevaca koji su blizu sedam stoljeća ukopani u srca hercegovačkih katolika što se ne da ničim iskorijeniti. Zajedništvo s Kristom preko obitelji sv. Franje dala mu je sigurnost da ne ide u smrt nego u život”.¹⁴

U vježbanju i življenju kreposnoga života fra Didak je postojano stupao stazama franjevačke duhovnosti, posvećujući sebe ali koristeći i drugima. Suvremenici kažu da je uvijek i svugdje bio “fratar u habitu”. Nije se nikada stidio ili odricao svoga habita, pa ga se takvoga sjećao u prevratničkim danima 1918.-1921. i Blaško Rajić, bački Hrvat koji je bio također sudionik *Konstituente*.¹⁵ Sačuvane slike (koliko su mi bile dostupne) potvrđuju spomenuti podatak. (Možda se suvremenim ljudima može odjeća fra Didaka činiti previše “starinskom”, tradicionalnom, konzervativnom, ali u ono doba je sigurno bila zaštitni znak njegova osobnog, redovničkog i ljudskog dostojanstva).¹⁶

U finom tkanju unutarnjega duhovnog života hercegovačkoga fratra nedostaju raščlambe podataka o njegovim odlukama, prosvjetljenjima, nadahnućima i svakodnevnim vježbama te postojanom nadzoru dnevnih odluka, skrbi o redovničkoj stezi. Kolike su i kakve bile svagdašnje žrtve, samozataja, odreknuća – jamačno će biti teško utvrditi. Ali duh samozatajnosti i žrtve izbija iz svih postupaka hercegovačkog franjevca, rođenog na oskudnom i tvrdom kršu, vrsnog intelektualca na tvrdu kamenu.

14 A. Nikić, *nav. dj.*, 92.

15 *Vlastita bilješka*, 1949. (Razgovor s Blaškom Rajićem, prvakom bačkih Hrvata u prvoj polovici XX. stoljeća).

16 *Usp. nav. dj.*

U svemu je fra Didak mogao naći zaštitu, okrepu i poticaj pod okriljem i na krilu Velike Marije, Bogomajke, koju usrdno časte franjevački redovnici, pobožno zazivaju i Njenu pomoć mole hercegovački suzavičajnici svoga fratra, njihova misnika i dobrotvora. U ovom sažetom radu o fra Didaku suvišno bi bilo prebrojavati koliko je pozdrava izrekao Mariji, koliko je čisla prebrojio spominjući i razmatrajući o Majci Bogočovjeka rođenog u prosinačkoj betlehemsnoj noći. Nazarećanin je, ispunjavajući svoje otkupiteljsko poslanstvo, bio poslušan svojoj majci, koja je zanosno ispjevala svoj *Magnificat* i ustrajala na putu do Golgote. Jedinac joj je bio poslušan. Fra Didak je bio Marijino dijete, jer se bez te sastavnice njegova života ne može razumjeti niti protumačiti gorljivost, iznimnost velebne crkve Uznesenja Marijina u Širokom Brijegu (50 m duga, 20 m široka). U baziliku je ugrađen tvrdi hercegovački kamen, tvrda i postojana vjera hercegovačkoga puka i fra Didakova sinovska odanost i ljubav.¹⁷

U promatranju i promišljanju o duhovnosti fra Didaka Buntića ne može se otkriti nikakva bolećivost, bolesna ćutilnost, čuvstvenost; nema niti drske samodopadnosti i nametljivosti. On je vjernik, redovnik i misnik. Suradnik s darovima koje je primio, oplodio i za njih zahvaljivao Svevišnjem.

Takav fra Didak – poslušni vjernik, vrstan intelektualac i uzoran redovnik – bio je svjestan svoje društvene opstojnosti, svojih dužnosti i obveza prema subraći na škrutom i tvrdom kamenu, svojim suredovnicima, hrvatskom puku. Darove je primio, njih je koristio i njima se služio u službi vječnome.

Uzdarja Crkvi i narodu

U pokušaju shvaćanja dobrote, dobrotvornosti i plemenitosti fra Didakove prisjećam se često ponavljane misli kako se uloga pojedinca nikada ne smije precijeniti (Karl Rahner). Dok sam promatrao duhovnost hercegovačkoga fratra, nazvao sam ga posebnim *miljenikom* Božjim, obogaćenim milošću vjere, prožetim ufanjem u Dobroga i oplemenjenim ljubavlju prema Stvoritelju. U primjeni darova i razdiobi svoga obilja nutrine drugima, suredovnicima i hercegovačkom puku, nazvat ću ga – čvrsto uvjeren – *aristokratom duha*, možda još bolje *aristokratom vjere* (ideal?), koji teži za utjecajem preko državnih međa. Više radi za uljudbu, za opće dobro nego za usko područje, omeđe-

no ograničenim obzorima; u doba zamršenih domoljublja *fratar* nadmašuje sebičnost i uskogrudnost nesnošljivosti te se usmjeruje prema narodnim probicima. Ne treba u fra Didakovu slučaju sučeljivati aristokraciju, demokraciju i radništvo. On gleda, zdrava uma i plemenita duha – koje su potrebe *čovjeka* njegova okruženja, njegova zavičaja, katoličkog hercegovačkog puka.

Ne tvrdim, ali držim da je velika i tragična povijest Europe i nas, naroda u njoj, na razmeđu XIX. i XX. stoljeća. Na njenom početku, na početku povijesti europskih naroda i našega hrvatskoga, kao da je neki prometejski duh vladao svijetom. Vjera u čovječanstvo i njegovu moć kao da potiče ljude da gospodare svojom sudbinom, puk povremeno vjeruje da će biti dionikom svih proglašanih dobara, ali udarci – iznenadni i bolni – vraćaju ga u život koji nije bio jednostavan i lagodan. Prisjetit se treba da je od god. 1883. do 1903. u Hrvatskoj banovao Khuen Hederváry, u Bosni i Hercegovini je, pak, od 1882. do 1903. vladao uvjeren i gorljiv Benjamin Kállay, pristaša ugarske svetostjepanske misli. Brojne rasprave napisane o spomenutim vlastodržcima obilne, različite i raznovrsne, po sebi zanimljive, ostaju u ovome radu izvan proučavanja, jer se u ono doba pripremao za svoj rad među hrvatskim katoličkim pukom rasutim po hercegovačkom kršu mladi franjevac fra Didak Butnić, koji je nakon stjecanja potrebne naobrazbe, 29. srpnja 1894. postao misnikom. “Od toga časa njegov život ima svoj čvrsti temelj u franjevačko-svećeničkom pozivu, istinskoj vjeri u Gospodina i potpunom predanju svom radu”, kako piše Andrija Nikić.

Mladi *fratar* ostaje vjeran dosljednosti u obavljanju propisanih, ali i osobnih molitava, u intenzivnom duhovnom životu, predan Gospodinu od kojega traži okrepu i jakost u svagdašnjem životnom hodu. Ponizan i poslušnik, fra Didak želi uzdanjem vratiti dug Crkvi i narodu. Oduševljava se Katoličkim pokretom svoga vremena, ali od 1895. prihvaća službu profesora grčkoga i latinskoga u franjevačkoj širokobriješkoj gimnaziji.¹⁸

a) Prosvjetiteljski i odgojiteljski rad ispunili su život fra Didakov od početaka profesorskog djelovanja u Širokom Brijegu do smrti. Uz spomenute klasične jezike predavao je i hrvatski jezik. O njemu i njegovu radu zabilježena su pohvalna svjedočanstva: “mladić dobra duha i prirodnih sposobnosti”; “inteligentni gospodin fra Didak Buntić, koji se tamo našao, mila je no i ozbiljna duša od čovjeka”.

18 Dubravko Horvatić, *Hrvatski putopisi od XVI. stoljeća do danas*. Zagreb, 2002., 307.

O načinu tumačenja i predavanja gimnazijalcima sačuvane su bilješke, prema kojima je “njegov način predavanja odgovarao njegovoj osobnosti. Njegujući nadasve slobodu i samostalnost želio je tako i svoje učenike odgajati. Njegov ideal odgoja bili su nutarnja samostalnost, samosvijest, poštenje i osjećaj odgovornosti. K tomu je upravljao sve svoje poruke”.¹⁹

U svojoj duhovnoj izgradnji fra Didak je bio ustrajan u želji da kao svećenik, dušobrižnik služi ljudima, da ih vodi i bude među njima i s njima. Propovijedao je, ispovijedao i poučavao. Ne samo u Širokom Brijegu nego po hercegovačkim župama u kojima je radio, kroz koje je prolazio. Visoke naobrazbe, ugodna izgleda, lijepa ponašanja, “učeni fratar” u susretima sa svojim sunarodnjacima revnovao je i pronosio slavu Božju.

Nagovori i propovijedi bili su složeni lijepim stilom i izrečeni retorskim tonom. Govorio je mirno, ne preglasno i polako. Redovnička duhovnost i otmjenost plemenita duha nenametljivo su osvajale slušatelje ili sugovornike. Nemam prigode raščlanjivati metodiku profesorskoga rada fra Didaka, ali je vrijedno, potrebno i korisno zapamtiti sljedeće:

“Fra Didakovi učenici, odreda su za vrijeme II. svjetskog rata ubijani, a nakon dugo godina mučeni. Dostojni svoga učitelja i vođe njih preko 130 svjedoka – 66 mučenika i sedamdesetak uznika – postavilo je nemjerljivo svjedočanstvo za našu vjeru i uljudbu. To bogatstvo raspirilo je katoličku vjeru i pripadnost hrvatskome narodu da se to nadaleko osjetilo i iz daleka priznavalo. Još uvijek se to ističe!”²⁰

Svaka raščlamba o opsegu i izvedbama obrazovne građe fra Didaka Buntića ne može doista zanijekati iskreno, izražajno tumačenje, u koje je predavač unosio osobnu vjeru i domoljublje. Mnogi učenici svjedoče o ozbiljnom shvaćanju profesorskoga poziva i odgovornosti pred Bogom i narodom. Napominjem da je fra Didakov životopisac, dr. Andrija Nikić, objelodanio iz pismohrane franjevačke hercegovačke redodržave pisma širokobriješkoga prosvjetitelja, profesora i ravnatelja, pisma upućena crkvenim, redovničkim i oblasnim građanskim poglavarima.²¹

b) No uz profesorski i odgajateljski rad “učena fratara” u gimnaziji u Širokom Brijegu prisjećam se misli također učenoga franjevca i vrsnog povjesničara, fra Dominika Mandića, koji je zabilježio sljedeće:

19 Usp. A. Nikić, *Stoljetnica mostarskog Napretka 1902*. Mostar, 2002.

20 Andrija Nikić, *Lučonoše naše vjere i uljudbe*. Mrtvoslovník hercegovačkih fratara. Mostar, 2004.

21 A. Nikić, *Fra Didak Buntić (...)*, 176-210.

“Po svom pozivu i zadaći franjevci su se uvijek uglavnom bavili vjerskim i duhovnim odgojem naroda. Ali kao domaće sinove zanimalo ih je i sve drugo što je služilo dobru naroda, napose narodno prosvjećivanje, koje je osnova i dubljoj vjerskoj naobrazbi. Radi toga su hercegovački franjevci kao i oni u Bosni i Dalmaciji (i u *Bačkoj*, A.S.) i u najtežim vremenima turskih progona narod učili pismenosti, pisali pučke knjige i širili ih po najzabitijim selima”²²

Služba drugima, boljitak i napredak bližnjih poticala je franjevce, posebice hercegovačke, da unatoč teškoćama i zaprekama pouče puk pisanju i čitanju. Fra Didak je zauzetošću za uljudbeni život svojih sunarodnjaka bio središnja osoba oko franjevačkih škola i u njima. Bio je prosvjetitelj u izvornom značenju riječi.

Životopisci su skupili podatke o franjevačkim školama, učiteljima i polaznicima. Učinio je to u svojoj najnovijoj knjizi suredovnik fra Didaka, povjesničar fra Andrija Nikić.²³ No nameće se ozbiljno pitanje kako i koliko se moglo učiniti u zemlji Hercegovoj nakon pada turske uprave 1482. godine sve do kraja XIX. stoljeća? Hercegovački franjevci, dušobrižnici njihovi, nalazili su se u teškom položaju. Ni turske ni crkvene vlasti nisu bile raspoložene gledati prosvjetni rad franjevaca u njihovim (samostanskim) školama. (Pomišljam na zabranu pape Klementa VIII. 1604. godine.)

U promatranju prosvjetnog i odgojiteljskog rada fra tra u Širokom Brijegu nehotice mi se nameće niz pitanja. Međutim, najglavnije je ono o shvaćanju i tumačenju prosvjetiteljstva u nas. Općenito se raščlanjuje društveni i duhovni pokret prenesen iz Francuske u Habsburško Carstvo u doba Marije Terezije i Josipa II. Tumačenja o načelima i njihovim provedbama u zemljama austrijskoga carstva raznovrsna su i različita. Također su različiti pristupi podacima “prosvjetiteljskih preinaka” u školstvu i crkvenom ustroju. Neki su pisci iznimno zadovoljni, pače oduševljeni, zahvatima u uljudbenom i duhovnom životu Europe. Drugi pak drže da svi lomovi u “dobroj staroj Europi” potječu od potresa koji su krenuli od marijaterezijanskog i jozefinskog doba. No, tko bi se usudio u potpunosti ocrtati, k tomu još presuditi, o prilikama u kojima su živjeli narodi pod krunom “carskoga i apostolskoga carskog veličanstva” u Beču.²⁴

22 Dominik Mandić, *Franjevačke škole u Hercegovini. Stopama otaca* 5 (1938.), 58. Mostar, s.a.

23 A. Nikić, *nav. dj.*, 326-409.

24 Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*. Zagreb, 2002.

Promotrivši fra Didakov “prosvjetiteljski rad”, držim da je on shvatio svoju zadaću obrazovana čovjeka, franjevca, svećenika-dušobrižnika – da je dužan opismeniti, poučiti i uputiti svoje sunarodnjake da pišu, čitaju i da se ravnopravno uključe u europski uljudbeni život. Nema tragova nekih rasprava o tome, jalovih razgovora, nego je shvatio da treba raditi. Život prolazi, nedaće nasrću, pa treba svijet, puk poučiti borbi za bolji, ispunjeniji život. U tome fra Didak nije uskogrudan; on je Europljanin koji svome narodu želi otvoren način života, pluralističan. Život u zajedništvu.

c) U radu se fra Didakovu ističe njegova zauzetost oko bazilike Gospina Uznesenja u Širokom Brijegu i poslovi oko gimnazijske zgrade. Sačuvani su brojni dopisi, računi. Nisam želio raspravljati o zamislima i provedbama fra Didakovim u graditeljstvu, ali mi se čini potrebnim spomenuti iz njegova životopisa okvire u kojima je rastao i oblikovao se u čedna, plemenita čovjeka. Mali Franjo, kasnije fra Didak, odgojen je u obitelji gdje se molilo i častilo Gospu, kad je stjecao naobrazbu, imao je prilike vidjeti, slušati i čitati o brojnim pitanjima crkvenog, vjerskog, duhovnog života. Kada je pak postao svećenikom i dušobrižnikom u svome narodu, izabrao je službu i djelatnosti kojima je mogao suzbijati rušiteljske nakane vjerskih i crkvenih protivnika. Nije se upuštao u rasprave, u nadmudrivanja, nego je sasvim u skladu sa svojim ljudskim, redovničkim raspoloženjima Gospi zahvaljivao za vjeru i zavičaj. U tome nalazim korijene njegove brižljivosti oko izgradnje bazilike (ne niječem novčane i druge poteškoće), građene od tvrda kamena tvrdom i postojanom vjerom njegovih sunarodnjaka. Gospa je oduvijek bila Majka, Zagovornica i Utjeha hercegovačkom puku. Bazilika u Širokom Brijegu trebala je – i postala je – biti nerazorivo svjedočanstvo stoljetne povijesti i vjernosti hrvatskoga puka u ovome kraju. Posao oko bazilike tražio je čovjeka spremnoga za žrtve, na raznovrsne nedaće, no iznad svega duhovnika koji je prožet dubokom vjerom i predanjem u Gospodina i Njegovu Majku Mariju, nama darovanu za Majku pod Križem. S puno povjerenja u Providnost i Bogorodicu fra Didak je podigao i dovršio veliku, iznimno lijepu crkvu od hercegovačkoga kamena. Jedinственu. Spomenik vjere svoje i svoga naroda. Rekoh – jedinstveni spomenik u koji je ugradio svoje uzdahe, zazive i molitve, ali također i napore, teški tjelesni rad. Potresno je prisjećati se graditelja širokobriješke crkve i znati potresnu istinu o smrti mirnih, plemenitih, učenih hercegovačkih franjevac. Susret na stratištu nedužnih osoba u sjeni Marijinoj uvijek je potreban, duhovno uzbudljiv. (Prepletenost fra Didakove crkve,

njegova sveukupnoga rada i žrtava njegovih suredovnika šutnjom pričaju istinu o nama, o krvi prolivenoj tijekom stoljetne povijesti.) O crkvi Gospina Uznesenja u Širokom Brijegu napisane su bilješke i rasprave: o njenom slogu, nutarnjem uređenju i povijesti u koju je ugrađena. Osobno mi se čini da je fra Didak crkvom Gospina Uznesenja vratio uzdarjem svome zavičaju zahvalnost koju mu duguje.

Velikan čija djela treba poštivati

U promišljanjima rasutim u ovom radu o fra Didaku Buntiću nije bilo mjesta za opsežnu raspravu i prosudbu o njegovu životu i djelu. Ali iz obilne građe koju sam pročitao nametnule su mi se zaglavne misli.

Hercegovac Franjo fra Didak Buntić svojim je životom obuhvatio i proživio razmeđe između dva stoljeća: XIX. i XX. U vjerničkoj katoličkoj obitelji primio je prve vjeronaučne pouke, u redovničkoj pak zajednici napredovao je u duhovnosti i izobrazbi. U takvu povijesnom razdoblju novih ideja, prevratničkih misli, fra Didak je u onodobnim središtima znanosti i umijeća bio svjedokom kako se kršćanska Europa rastače, postupno se odriče svojih temeljnih vrednota na kojima je ustrojena i počiva.

Fra Didak je bio uhvaćen u koloplet velikih pokreta, prevrata i preinaka, ratova i čudnih pomirbi. No, dosljedno je izgrađivao svoju osobnost, oblikovao je i ispunio svoj život bez zabluda u povijesnom hodu Crkve i naroda. Osobne darove, duhovne i ljudske sposobnosti hercegovački je fratar temeljio na redovničkim zavjetima (čistoća, siromaštvo i poslušnost) i stožernim kršćanskim krepostima (vjera, ufanje i ljubav). Sačuvao je vedrinu i rijetku radišnost, zauzetost za opće dobro. Iz duhovne zrelosti redovnika i svećenika izvirele su odluke i stajališta prema svim modernim i modernističkim gibanjima, prema crkvenim pokretima. Vedrinu i smirenost opažali su svi koji su ga susretali (primjerice I. Kršnjavi). Otvoren je u neslaganju s crkvenim (Josip Stadler) i zemaljskim (oblastnim) poglavarima (Benjamin Kállay). U preinakama koje su potresale franjevački red u našim krajevima fra Didak čuva svoje redovništvo čisto; vjeran svojoj redodržavi bez ikakvih primisli o kakvu osobnom usponu i dobitku. Postojan je na svome tlu, na kamenu kršu.

U nasrtaju "prosvjetiteljskih" proglašenja, zahtjeva i pobuna hercegovački fratar prihvaća borbu opismenjivanjem svoga puka: od pojedinih osoba, preko skupina do škola – "Didakovih" seoskih škola. Čudesno zanimljiv posao, u neobičnu okruženju i na škrtom tlu. Na hrvatskom hercegovačkom kamenu. Nije istražena i proučena, pa prema

tome niti vrednovana metodika njegova prosvjetno-odgojna rada. Trebalo bi to proučiti kao temeljac novije povijesti našega puka.

Pisalo se i raspravljalo mnogo o onodobnoj fra Didakovoj skrbi za prehranu puka, a osobito hercegovačke djece u ratnim godinama (posebice 1917.). Budući da su se krajem XIX. stoljeća razglasili povici za društvenom i gospodarskom pravdom, rasplamsale su se po svijetu stалеške borbe, povici protiv izrabljivanja i vapaji gladnih i poniženih, hercegovački Dušobrižnik, dijete siromašnoga zavičaja, osluškuje i čita veliku i poučnu encikliku *Rerum novarum*. Ne radi “predstavljanja socijalnoga nauka Crkve”, nego sasvim jednostavno: radi života i primjene ljubavi prema bližnjemu. Nisam pročitao nikakav članak niti raspravu o shvaćanju i primjeni spomenute enciklike u “socijalnom” radu fra Didakovu. Bez takva proučavanja i promišljanja veličina širokobriješkoga fratra ne može biti potpuna. Dobrota fra Didakova temeljila se na povjerenju prema Gospodinu koji ga je dao “zemlji Hercegovoj”.

Glede podataka iz fra Didakova života u razdoblju od 1918. do 1922. možda ne bi trebalo zaboraviti da je kao čovjek (potpuna osoba), svećenik i redovnik učinio sve što mu se činilo korisnim za hrvatsku Hercegovinu. Premda je u svome životu bio okrenut i usmjeren prema Zagrebu, otišao je “s jatom” u Beograd. Ljudski je nadati se dobru, poglavito u trenucima velikih promjena. U tome nije fra Didak bio usamljen. Ali nikako nije odgovoran niti kriv za sve što se poslije događalo.

Na kraju svoga rada pripomenuo bih da je fra Didak velikan svoga naroda: krepostan muž, duhovno izgrađen, miljenik Svevišnjega, koji je prihvatio životno poslanje da bude vjesnik i djelatelj dobrote. Svima. Jer, Svemogućí je htio “da bude takvih stvorenja koji će mu sličiti, koji će slobodom svoje ljubavi i postati kao on, pripadati Njemu te oko sebe širiti Njegovu svjetlost”.²⁵

LITERATURA I IZVORI

BAŠAGIĆ, S. (1900.), *Kratka uputa u prošlost BiH (1463.-1850.)*, Sarajevo.

ĆORIĆ, D. (ur.) (1978.), *Fra Didak Buntić. Spomenica o 60. obljetnici spasavanja gladne djece iz Hercegovine*, Zagreb-Mostar.

25 Joseph Ratzinger, *Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im neuen Jahrtausend*. Hrvatski prijevod: Sol zemlje. Zagreb, 2005., 255.

- DOBRŽANSKI, I. (1914.), *Seljačke škole Hrvatske narodne zajednice*, Sarajevo.
- GAVRANOVIĆ, B. (1935.), *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine*, Beograd.
- HORVATIĆ, D. (2002.), *Hrvatski putopis od XVI. stoljeća do danas*, Zagreb.
- HOŠKO, F. E. (2002.), *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, Zagreb.
- JELENIĆ, J. (1915.), *Kultura i bosanski franjevci, II*, Sarajevo.
- KNEZOVIĆ, O. (1938.), *Život i rad fra Didaka Buntića*, Mostar.
- MACAN, T. (1992.), *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb.
- MANDIĆ, D. (1968.), *Franjevačka Bosna*, Roma.
- NIKIĆ, A. (2004.), *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan*, Mostar.
- NIKIĆ, A. (1975.), Gradnja crkve i samostana na Širokom Brijegu, *Kršni zavičaj*, 8: 40-45.
- PETRIĆ, S. (1937.), Na grobu fra Didaka Buntića, *Stopama otaca*, 3: 141-144.
- RANKE, L. (1834.), *Die letzten Unruhen in Bosnien 1820.-1832*. Politische Zeitschrift II.
- ŠILIĆ, R. (1978.), *Fra Didak – provincijal (27.5.1919.–3.2.1922.)*, u: D. Ćorić (ur.), *Fra Didak Buntić. Spomenica o 60. obljetnici spašavanja gladne djece iz Herceg.vine* (str. 89-104), Mostar – Zagreb.
- ŠIŠIĆ, F. (1962.), *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Zagreb.